

TÜRK DİLİNE GÖNÜL VERENLER

*Zeynep KORKMAZ**

ÖZET

Birbirleriyle ilişki içinde olan toplumların dilleri arasında da söz alışverişi olmaktadır. Ancak bugün dilimiz, İngilizcenin etkisiyle kendi uyumlu ölçülerinin dışına çıkmaktadır. Bu durum, geçmişte olduğu gibi günümüzde de tepkiyle karşılanmaktadır. İşte bu tepkiyi gösterenlere “Türk Diline Gönül Verenler” diyoruz. Dilin dış etkilere maruz kalması istilaya benzetilmiştir. Bu yüzden de tehlikenin bilincine varanlar dilimizin korunması için çalışmışlardır. Kaşgarlı Mahmut, Hoca Mesut, Sinan Paşa, Aşık Paşa, Ali Şir Nevayi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Şemsettin Sami dilimizin yabancı etkiler altından kurtulması, zenginliklerinin ortaya çıkması ve gelişmesi için çalışanlardan sadece birkaçıdır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, Dil sevgisi, Atatürk

ABSTRACT

The societies having relationships with each other also have dealings of words with their own languages. But now, our language goes out from its well-balanced frontiers by effect of English. Linguists are reacting today like past for this situation. We are naming people who give this reaction as “Volunteer’s of Turkish Language”. To be exposed with external effects is similar to occupation. Because of this people who noticed danger has worked to protect our language. Kaşkarlı Mahmut, Hoca Mesut, Ziya Paşa, Şemsettin Sami are only some of them who had worked to protect, to improve and to prove varieties of our language.

Key words: Turkish, Love of Language, Atatürk

* Prof. Dr., TDK Üyesi

İnsan toplulukları ve toplumlar, tarih boyunca siyasî, sosyal, ekonomik, ticarî, kültürel vb. pek çok değişik etkenler altında birbirleriyle ilişkiye girmişler; bu ilişkinin doğal bir sonucu olarak da birbirlerinin dilinden etkilenmişlerdir; Çünkü, bir toplumu oluşturan bireyler nasıl toplumdan kopmuş ve soyutlanmış değillerse, bireylerin oluşturduğu aynı siyasî varlıklar hâlindeki toplumlar da birbirinden soyutlanmış değildir. Aralarındaki karşılıklı ilişkiler süregelmiş ve süregelmektedir. Bu ilişkiler temelde dille gerçekleştirildikleri içindir ki, toplumlar arası ilişkiler de karşılıklı birer dil ilişkisine dönüşmüş; bu da toplumlar veya diller arası söz alış verişine yol açmıştır.

Yabancı dillerden alınan sözler ya bilim ve teknolojinin gerekli kaldığı, yerli dilde karşılıkları bulunmayan kavram ve terimlerdir. Yahut da genel kültür dili ile ilgili birtakım sözlerdir. Olağan koşullar altında, bir dilin yukarıda belirtilen çeşitli ilişkiler dolayısıyla başka bir dil veya dillerden bazı söz ve terimler alması kaçınılmazdır. Hele günümüzün küreselleşme döneminde, bilim ve teknoloji yüzyılında olduğu gibi, bunlar arasında uluslar arası ortak nitelik kazanmış sözler varsa, bunların o dilde yaygınlaşıp benimsenmesi daha da kolay olmaktadır. Ancak, bunun da bir ölçüsü ve sınırı olmak gerekir. Her toplum, kendi ana dilinin kimliğini koruyabilmek, onun işleyiş ve gelişmesinde bir tıkanıklık yaratmamak için, yabancı dillerden giren sözleri denetim altında tutmak, elden geldiğince, o sözlere kendi dilinde karşılıklar bulmak zorundadır. Bu yapılamadığı zaman, o dile yalnız yabancı sözler girmekle kalmaz, Türkçe bir söze yabancı bir ön ek getiren *anti-batı* örneğinde görüldüğü gibi, yabancı kurallar da girerek, dilin sistem yapısını bozar ve onu yozlaşmaya doğru sürükler. Konuya Türk dili açısından bakıldığında, dilimizin zaman zaman böyle tehlikeli bir süreçten geçtiği görülmektedir. Bu gibi durumlarda, dili tıkanmadan ve kısırlaşmaktan kurtaracak en büyük tedbir, toplumun bu yabancı sözcüklere karşı alacağı tavır; aydınların, yazarların, bilim ve sanat adamlarının, çeşitli kurum ve kuruluşların ana dillerine karşı gösterecekleri bilinçli sevgi, yabancı dil baskısına karşı gösterecekleri tepkidir. Bu konuda toplumdaki uyanıklık önemli bir etkidir.

Bugün dilimiz ne yazık ki, bir yandan imlâsı bir yandan söyleyiş özellikleri, vurgusu ve ton bakımından kendi uyumlu ölçülerinin dışına taşan bir bozulma ve yozlaşmaya doğru sürüklenirken bir yandan da, bir vakitler Fransızcadan geçme sözlerin yarattığı tehlike gibi, İngilizcenin, özellikle

Amerikan İngilizcesinin akınına uğramış bulunmaktadır. Yalnız bilim ve teknik alanlarının terimlerinde değil, çeşitli etkenlerle gündelik dilde de yer alan bu akın, iş yerleri adlarının “Burası Türkiye mi?” dedirtecek kadar İngilizce yazılmasına, vitrinlerde sergilenen eşya adlarının İngilizce olmasına kadar uzanmıştır. Bunun basında ve TV kanallarında da kanal adlarından başlayarak çeşitli örnekleri görülmektedir. Ana dil eğitimindeki eksiklikten başlayarak daha başka etkenlerden de kaynaklanan bu eğilim, dili yozlaşmaya doğru sürüklediğinden toplumda yer yer bilinçli tepkilere yol açmıştır. İş yeri adlarındaki yanlış tutum dolayısıyla bu tepkide Afyon, Boyabat, Gönen, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Konya, Niksar, Salihli, Turgutlu vb. belediyeler öncülük etmiştir.

Bazı Belediyelerce ana dile sahip çıkma amacıyla açılan kampanyaların son güzel örneğini şimdi yine Afyon Belediyesi vermiştir. Belediye Başkanı sayın Hayrettin Barutçu'nun öncülüğünde açılan “**Türkçe konuş Türkçe yaz**” kampanyası, Türk Dil Kurumunu da fazlasıyla duygulandırmış ve bu asil davranışı TDK adına ödüllendirmek üzere 18-19 Ekim 2001 tarihleri arasında Afyon'da bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantı dolayısıyla Afyon'da bulunan TDK Yürütme Kurulu üyeleri de bu vesileyle hem Belediye konferans salonunda hem de Kocatepe Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi, Ahmet Necdet Sezer Kampüsünde birer konferans vermişlerdir.

Dumlupınar ve Kocatepe savaşlarının getirdiği zaferle adını tarihe yazdırmış olan Afyon'da konuşmamız gündeme gelince, ben de Afyon Belediyesinin açtığı bu kampanya ve dilimize karşı gösterdiği bilinçli tutum dolayısıyla, Belediye konferans salonundaki konuşmamı “**Türk Diline Gönül Verenler**” konusuna ayırarak bir tarihî tablo çizmek ve Türkçemize geçmişte de gönül veren değerli devlet ve düşünce adamlarına karşı duyulan şükranı tazelemek istedim. Ne demiş şair:

*Gönül nedir bilene gönül veresim gelir,
Gönül nedir bilmeze hissiz diyesim gelir.*

Bu iki dize, galiba bizim konumuza da ışık tutan bir anlam taşıyor. Şimdi asıl konumuza girerken önce şöyle bir soru yöneltebiliriz:

İnsanlar, kişiler, tanınmış yazarlar, devlet ve düşünce adamları veya kurumlar, dile neden gönül verirler? Zaman zaman ona neden özel bir ilgi ve itina ile eğilirler? İşte bu soruya verilecek karşılık, dilin bir toplum, bir millet varlığı için taşıdığı önemle orantılıdır. Çünkü dil:

1. Yalnızca bireyler arasındaki karşılıklı basit bir anlaşma aracından ibaret değildir ; aynı zamanda sosyal bir manevî varlıktır, sosyal bir kurumdur. Çünkü, bir toplumu oluşturan bütün bireyler, birbirlerine bu ortak anlaşma aracını kullanma bağı ile bağlanmıştır. Fransızca Fransız toplumunun, Fince Fin toplumunun, Türkçe de Türk toplumunun eseridir. Bu bakımdan dil her toplumda bir sosyal akrabalık bağı oluşturmuştur. Bu bağ koparsa, toplum çöküntüye uğrar, sosyal değerler eriyerek kaybolur. Akın hâlindeki yabancı sözcüklerin zamanla dilimiz üzerinde doğuracağı sonuç da budur.

2. Bunun dışında dil, bir düşünce aracıdır. Yeni fikirlerin ve yaratıcılığın kaynağıdır.

3. İşte dilin bu iki ana özelliği onu *kültür* dediğimiz toplum ve millet kimliğinin de en büyük koruyucusu, yaratıcısı ve geliştiricisi durumuna getirmiştir. Bilindiği gibi kültür, bir toplumun tarih boyunca biriktirdiği değerler bütünüdür. Bu değerler dil hazinesinde saklanır. Geçmişten bugüne, bugünden de yarına dille aktarılır.

Yukarıda belirtilen bu özellikleri dolayısıyla, dil, bir milletin kültürünün yani kişiliğinin damgasıdır. Dilini yitiren millet kişiliğini de yitirmiş olur. Bunun en belirgin örneği eski *Bulgar* Türkçesinin Bulgarların ve dillerinin İslâvlaşması sonucu yok olmuş olmasıdır.

Demek oluyor ki, bir toplumda millî birlik ve beraberlik de ancak toplumun bireylerini bir zincirin halkaları gibi birbirine kenetleyen dille sağlanabilir. Millet bütünlüğünün geleceği de dille güvence altına alınabilir. Atatürk, dilin bir milletin varlığındaki yerini çok açık bir anlatımla şöyle dile getirmiştir: “*Türkiye Cumhuriyetini kuran, Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felâketler içinde ahlâkının, an’anelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin kısacası bugün kendi*

milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir.¹

Dil bir toplum, bir millet için mademki bu denli önemlidir. O hâlde, onu kendisine zarar veren etkenlerden korumak gerekir. Dilin en büyük düşmanı, ona en çok zarar veren etken, yabancı dil veya dillerin baskısıdır. Bu baskı, yukarıda belirtildiği gibi zamanla dili eritme ve yozlaştırarak kişiliğini yitirme tehlikesi ile başbaşa bırakır. Çünkü dilin iki yapısı vardır. Bunlardan biri iç yapıdır ve sağlamdır. İkincisi de dış yapıdır. Dış yapıdan gelen etki iç yapıyı bozabilir. İşte birkaç örnek: Gitsin *birdenbire* gelsin *füceten*, gitsin *dayanıklı* gelsin *mütehammil* ve bu yolla *kimsesiz/bî-kes*, *geçim/maîşet*, *yakıt/mahrukat*, *ürküntü/tevahhuş*, *eksi/nâkıs*, *iyimser/nikbîn*, *yatırım/plasman*, *hoşgörü/tolerans*, *taslak/kroki* ve daha nice nice Doğudan ve Batıdan gelmiş yabancı sözler... Yalnız sözler mi? Dilin ekleri de yabancılaşır: *bedence* yerine *bedenî*, *anlamlı* yerine *ma'nidâr*, *yerli* yerine *mahallî*, *değerli* yerine *zî-kıymet* gibi. Böylece dilin dış yapısından gelen baskı ya da baskılar, bir bahçeyi saran zararlı ayırık otları gibi dilin iç yapısını çökertmeye ve onu yok etmeye çalışır. Dilimiz bunun acısını Osmanlı İmparatorluğu döneminde çok çekmiş ve ağır bir bedel ödemiştir.

Hüseyin Cahit Yalçın, dile yapılan bu baskıyı kapitülasyonlara benzetiyor. *Edebî Hatıralar*'ında (İstanbul 1935) bakınız ne diyor: "*Siyasiyattaki kapitülasyonlar lisanımızda da vardır. Türk devleti siyasî istiklâline malik olmadığı gibi, Türk dili de istiklâlinden mahrum bulunuyordu. Çünkü, Türkçenin içinde ecnebî lisanların kanunları hüküm sürüyordu. Türkçemiz ismini bile kaybetmişti. Mekteplerde bile Kavaid-i Osmaniyye okutuyorlardı. Ortada Türkçe yoktu. Osmanlıca vardı ve buna Arapça, Acemce ve Türkçeden mürekkep bir lisan diyorlardı. İşte Bu cereyana karşı içimde kuvvetli bir aksülamel (tepki) uyanmıştı. Müstakil bir Türkçenin varlığını meydana koymak ve Türkçe tahsil etmek için ayrıca Arap ve Acem lisanlarını öğrenmek mecburiyetine nihayet çekmek icap ediyordu. Bunun için, iptida bir gramer yazmağa karar verdim.²*

¹ Afet İnan, *Medenî Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Elyazları*, TTK yay., Ankara 1969, s. 18.

² Leylâ Karahan – Dilek Ergönenc, Hüseyin Cahit, *Türkçe Sarf ve Nahiv (Edebî Hatıralar, s. 174'ten aktarılarak)*, TDK yay., Ankara 2000.

İşte dile gönül verenler; bu tehlikeyi sezenler, bu tehlikenin getireceği acı sonuçların bilincine varanlar ve bu tehlikeyi göğüsleyebilmek için mücadele etmekten yılmayanlardır. Bir de bilerek ya da bilmeyerek bir gaflet uykusuna dalıp gelecek tehlikeleri göremeden kendilerini yabancı dilin çekici sandıkları etkisine veya modasına kaptırıp, bugün olduğu gibi akıntıya kürek çekenler vardır. Türkçeye gönül verenlerin savaşımları, ana dillerini sevgiyle ve bilinçli olarak koruma çabalarında olanlar ile kendilerini bu tehlikeli gidişe kaptıranların savaşımlarıdır.

Dil tarihimizi şöyle bir sinema şeridi gibi gözden geçirdiğimizde, bu durumun canlı ve bir dilin kaderini etkileyen başarılı örnekleri ile karşılaşırız. İşte bunlardan birkaçı:

Dönem XI. yüzyıl. Türklerin Orta Asya'dan Batı Asya'ya ve Yakın Doğu'ya, Arapların İslâm medeniyetini yaymak üzere Orta Asya'ya doğru yayılma yüzyılı... Bu tarihî ve sosyal değişim ister istemez Arapça ile Türkçeyi karşı karşıya getirmiştir. XI. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına doğru *Divanu Lûgat it-Türk* adlı eseri ile (1072) bir Kâşgarlı Mahmut ortaya çıkar. Türk dilinin güzelliğinden, zenginliğinden söz ederek ve Türklerin o dönem dünyasındaki önemli yerinin Türkçe öğrenmeyi gerekli kıldığını dile getirerek, Arapların Türkçeyi ve Türk kültürünü öğrenebilmeleri için, içinde gramer kurallarının da yer aldığı ansiklopedik sözlüğünü yazar ve Bağdad'daki Abbasî halifesine sunar. Kâşgarlı'nın Türk dünyasını gezerek aldığı değerli bilgi ve notlara dayanarak hazırladığı bu eser, içindeki çok yönlü dil ve kültür malzemesi ile bugün paha biçilmez bir hazine değerindedir.³ Eser, kendinden sonra daha başka sözlük- gramerlerin yazılmasına da öncülük etmiştir.

³ Besim Atalay yay., TDK, I-IV. ciltler ve metin fotokopisi, 1. baskı İstanbul 1941-1943; ikinci baskı 1985-1986; üçüncü baskı 1991.

İkinci örnek Anadolu'dandır. XIII. yüzyıl sonlarından başlayarak Oğuz lehçesi temelindeki Anadolu Türkçesi bir ölüm kalım savaşı, bir yazı dili olma savaşı vermektedir. Çünkü, Selçuklu Anadolu'sunda (XI-XIII. yüzyıllar arası) resmî dil ve edebiyat dili Farsça, bilim dili ve dış yazışmalar dili de Arapçadır. XI-XIII. yüzyıllar arasındaki göçlerin getirdiği Oğuz boylarının lehçesi de daha bir konuşma dili niteliğinde olduğu için, İslâm kültürünün gerektirdiği yüksek düzeydeki ihtiyaçları bütün yönleri ile karşılayabilecek durumda değildir. O nedenle Türkçe, basit içerikli halka seslenen dinî eserlerin dili olmuştur. Ancak, Selçuklu devletinin parçalanıp yıkılmasından (M.S. 1308) oluşan ve egemenlikleri ortalama XV. yüzyıl ortalarına kadar süren Anadolu Beylikleri dönemi bambaşkadır. Bu dönemde de Türkçenin içinde bulunduğu kritik durum dolayısıyla iki farklı eğilim ve tutum göze çarpmaktadır. Birincisi Mevlâna ve Sultan Veled'den başlayarak Hoca Mes'ut, Sinan Paşa, Sarıca Kemal vb. şair ve yazarların, eserlerinde yer yer hep Türkçeden yakınmaları onun yetersizliğinden söz etmeleridir. *Hurşîd-nâme* gibi 8.000 beyitlik başarılı bir manzum eser ortaya koymuş olan Mustafa Şeyhoğlu bile bu eserinde, Türkçeyi *göbüt* "kötü, fena" ve *yavan* bir dil olarak şu beyitlerle nitelendirmiştir :

*Göbüt dildir bu dili irdedim çok,
Sovukdur tadı yokdur tuzu yokdur.
Yavundur lezzeti vü özi yokdur.
Belürmez aslı faslı yönü yöşi,
Bilinmez kankıdur nâ-1ôşî hôşî* ⁴

Aşık Paşa da *Garib-nâme* adlı kapsamlı eserinde bu tutumdan yakınlık ve *Türk diline kimsene bakmaz-ıdı*

*Türklere hergiz gönül akmaz-ıdı
Türk da1ı bilmez-ıdı ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri* diyerek feryat etmiştir.⁵

Anadolu şairleri içinde Âşık Paşa gibi Türkçeyi savunan ve onu bir oya gibi işleyen bazı şairler yanında, bir yandan da Anadolu'nun en batı

⁴ Hüseyin Ayan, Şeyhoğlu Mustafa, *Hurşîd-nâme* (Hurşîd ü Ferahşâd) Erzurum 1970, s.424, by, 7802-7804.

⁵ Kemal Yavuz, *Âşık Paşa, Garib-nâme*, TDK yay., İstanbul 2000, C 1 / 1, s. s.XXXV-XXXVI.

kesimlerinden başlayarak ta Erzurum'a kadar uzanan bölgelerde Menteşeoğulları İnançoğulları, Aydınogulları, Saruhanogulları, Osmanogulları, Germiyanogulları, Karamanogulları, Hamiogulları, İsfendiyarogulları vb. beyliklerde, Türkmen Beylerinin bilinçli tutum ve davranışları ile yepyeni nitelikte bir Türk dili ortaya çıkıyordu. Bu beylik merkezlerindeki kültür filizlenmesi ve Anadoludaki bütün beyliklerin tutumuna tercüman olmak üzere M.S. 1277 yılında Karamanoglu Mehmet Bey'in Konya'yı zaptı ve Cimri'yi saltanat tahtına getirdikten sonra verdiği "şimden girü hiç kimesne kapuda ve dîvanda ve mecalis ve seyrânda Türkî dilinden gayri dil kullanmaya" biçiminde verdiği buyruktan sonra, Anadolu'da Beylikler dönemi Türkçesi veya *Eski Anadolu Türkçesi* diye adlandırılan çok verimli yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin belirgin özelliği, konuşma dilinin yazı diline aktarılmasıyla, tarihte ilk kez Oğuz lehçesine dayalı dupduru dil özelliklerine sahip bir yazı dilinin kurulmuş olmasıdır.

Şimdi Anadolu'dan çıkıp yeniden Asya'ya yönelerek gelelim Çağatayca dediğimiz dil dönemine : Çağatayca XV. yüzyıl başında *Maveraünnehir* ve *Horasan* bölgelerinde, Timurîler Devletinin yazı dili olarak kurulup gelişen lehçenin adıdır. Klâsik öncesi, klâsik dönem ve klâsik sonrası dönemler hâlinde XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Orta Asya Türk dünyasının ortak yazı dilini oluşturan Çağataycanın böyle bir yazı dili durumuna gelişinde, o dönem şair ve ediplerinin payı bulunmakla birlikte, bu konudaki en büyük şeref payı hiç kuşkusuz Ali Şîr Nevayî'nindir. Çünkü ali Şîr Nevayî de kendi devrinde Farsçaya tapan ve eserlerini Farsça yazan şair ve ediplere karşı, Türkçeye derin bir sevgi ve inançla bağlanarak onu koruyup geliştirmenin mücadelesini vermiştir. Ali Şîr Nevayî, doğrudan doğruya halkın konuşma diline dayanarak Çağatay lehçesini, yüklediği bu asil mücadele, manzum ve mensur 30 kadar eserle ortaya koyduğu san'at dehası ve Türk dilini kullanmadaki üstün yeteneği ile billurlaştırıp yüksek düzeyde bir edebiyat dili derecesine yükseltebilmiştir. Böylece, o, tek başına 500 yıl süren Orta Asya ortak yazı dilinin bilinçli bir kurucusu olabilmıştır. Onun bu çabasının en belirgin özelliğini "iki dilin karşılaştırılması" anlamına gelen *Muhakemetü'l - lûgateyn* adlı eserinde görüyoruz. Arapça dışında Farsçayı da o dilde bir dîvan ortaya koyacak kadar iyi bilen Ali Şîr Nevayî, bu eserinde, her iki dili çok ince ve önemli noktaları ile karşılaştırarak,

Türkçenin gücünü ve Farsçaya üstün yanlarını örneklerle ortaya koymuştur. O, Çağatay Türkçesini, Farsça gibi anlatım gücü çok yüksek bir edebî düzeye ulaştırmayı amaçlamış ve bunda inkâr kabul etmez büyük bir başarı sağlayabilmiştir.

Şimdi yine Anadolu'ya dönelim... Anadolu'da artık Beylikler dönemi sona ermiş, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile birlikte Osmanlı Türkçesi başlamıştır. Bilindiği gibi Osmanlıca (Osmanlı Türkçesi), o dönemin sosyal ve kültürel şartları ile aydınlardaki bilinç körelmesi yüzünden, dilde Arapça ve Farsça sözlerle bu dillerin kurallarına fazlasıyla yer verdiğinden, melez bir dil durumuna gelmişti. Bu durum dolayısıyla, halkın dili ile aydınlardan dili de birbirinden kopmuş, arada bir uçurum ortaya çıkmıştır. İşte böyle bir ortamda, bu gidişe tepki niteliğinde bir akımın, *Türki-i Basit* akımının doğduğu görülüyor. XV. yüzyılda Aydınlı Visalî, XVI. yüzyılda Tatablalı Mahremî ve Edirneli Nazmî, Divan edebiyatının ağır dil yapısına ve İran edebiyatını örnek alan içeriğine bir tepki olmak üzere, yine aruz vezni ile, ancak sözleri, tamlamaları ve benzetmeleri ile Türk ruh ve zevkine uygun şiirler yazma modasını başlatmıştır. Âşık Çelebi de *Tezkire*'sinde, Mahremî'nin *Basit-nâme* adlı bir eserinden söz eder. Esere *Basit-nâme* denilmesinin de sade ve basit bir dille yazılmasından ileri geldiğini belirtir. Hatta örnek olarak şöyle bir beyit de aktarır :

Gördüm segirdür ol ala gözlü, geyik gibi.

*Düşdüm saçı duzağına bön üveyik gibi.*⁵ Bu yolda eser veren daha başka şairler de vardır. Ancak, doğuş sebebi ne olursa olsun, bu akım, dilin o dönemdeki genel durumunu etkileyebilecek sürekli bir akım gücü gösterememiştir. Bunun başlıca nedeni de, dönemin klâsik dil ve san'at anlayışını sarsacak nitelikte elverişli bir ortamın yaratılamamış ve bu akımı sürdürecektir güçlü temsilcilerin yetişememiş olmasıdır.

Osmanlı Devleti'nin 1839 *Tanzimat* hareketiyle başlayan Batı'ya yönelik döneminde, Osmanlı Türkçesinde ıslahat ihtiyacı doğmuş ve *sadeleşme* hareketi biçiminde bir dil davası ortaya atılmıştır. Tanzimat, onu izleyen *Servet-i Fünûn* ve *Fecr-i Âtî* dönemlerindeki ileri-geri çatışmalarla dil konusu uzun süre gündemde kalmıştır. Ne var ki, Şinasi, N. Kemal, Ali

⁵ Köprülüzâde Mehmet Fuat, *Millî Edebiyatın İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit*, İstanbul 1928, s. 19.

Suavî, Ziya Paşa, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami ve Süleyman Paşa'nın bu alandaki mücadeleleri daha çok fikir temelinde kalmış, bir arayış ve deneme dönemi olmaktan ileriye geçememiştir.⁶

1908-1923 yılları arasını kaplayan II. Meşrutiyet dönemi, imparatorluğun üst üste gelen harp yıkıntıları ile temelinden sarsılıp çöküntüye uğradığı bir dönemdedir. Bu kısa dönem siyasî açıdan böle bir çöküntü görünümü verirken fikri hayatında çeşitli düşünce akımlarının yer aldığı bir canlanma görülür. Döneme asıl damgasını vuran da “millî edebiyat” anlayışına bağlı *Yeni Lisan* akımıdır. Bu akım, 1911 yılında Selânik'te çıkmaya başlayan *Genç Kalemler* dergisi etrafında toplanan Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Kâzım Nami, Âkil Koyuncu, Ali Canip gibi dil bilinci yüksek genç kalemlerin “milli bir edebiyat ancak milli bir dille yaratılır” görüşüne dayanarak başlattıkları bir akımdır. Bu gençler, yazılarını eski dile tepki olmak üzere *Yeni Lisan* başlığı altında yazdıkları için, *Yeni Lisancılar* diye adlandırılmışlardır. Dil konusu, bu duyarlı yazarların elinde tarihî ve sosyal gerçeklere uygun sistemli bir dava olarak ele alınmıştır. Akımın belirgin özelliği, *fesahatçılık* ve *tasfiyecilik* gibi fikir çarpışmalarını birbirine zıt birer uç olmaktan arındırarak Cumhuriyet dönemindeki gelişmelere elverişli ve ılımlı bir ortam hazırlamış olmasıdır. Akım, Tanzimat döneminin yeni Osmanlıcası ile Cumhuriyet döneminin Türkçesi arasında bir köprü vazifesi yüklenmiştir.

Yukarıdan beri özetlemeye çalıştığımız ana diline gönül vererek onu yabancı diller baskısından koruma, kendi yapı ve işleyiş ölçüleri içinde geliştirme mücadelesi, sıralanan örneklerde görüldüğü gibi, Anadolu Beylikleri dönemi dışında, hep edebî faaliyetlerin ağır bastığı mücadelelerdir. Atatürk'ün önderliğini yatığı Cumhuriyet dönemindeki dil dâvası ise, Cumhuriyetin devlet anlayışı temeline oturtulmuş ve öteki devrimlerin amaçları ile de bütünleştirilmiş, dilde sistemli bir yenileşme, yani Türkçeleşme hareketidir. Dile kendi benliğini kazandırma ve bunun yolunu açma davasıdır. Türkçemizi çağdaş ihtiyaçları karşılayabilecek üstün düzeyde bir kültür dili durumunu yükseltme amacına dayanmaktadır. Onun

⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için, Z. Korkmaz, “Dil İnkılâbının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, TDK yay., Ankara 1995, I. cilt s. 823-826'ya bk.

için bu dönemde dile gönül verenler, dil davasını bir kültür davası olarak ele almışlardır. Davanın dayandığı başlıca fikir temelleri şunlardır :

1. Yabancı etkiler altında benliğini yitirmiş olan dilimizin millileştirilmesi. Ona, kendi yapı ve işleyişine uygun bir gelişme yolunun çizilmesi.
2. Bilimsel yollarla araştırılıp incelenerek, Türkçenin aslındaki güzelliğinin ve tarihî zenginliğinin ortaya konması.
3. Dilimize yeni yeni sözlere türetme ve terim yapma olanakları sağlayarak, onun uzunca bir süreçte bir kültür dili olma düzeyine yükseltilmesi.

Bugün, Türk Dil Kurumunun da kurucusu olan aziz Atatürk'ün öncülük ettiği bu ilkeler, ulusumuzun elbirliği, nice nice yazar ve bilim erbabının gönül birliği ile çok büyük oranda gerçekleşmiş ve Türkçemiz, kendi yapı ve işleyiş ölçülerine bağlı bir bilim ve kültür dili olma düzeyine ulaşabilmiştir.

Ancak, onu yazımızın başında belirtilen yeni bir yozlaşma eğilimi ve tehlikesinden kurtarmanın yolu da elbette bu bilinçli gönül ve güç birliğinin sürdürülmesinden geçer.

Türk Dili dergisinin 600. sayısı dolayısıyla yayımlanan bu özel sayıda, aziz Atatürk başta olmak üzere, tarih boyunca Türk diline gönül vermiş kalem ve bilim erbabı ile devlet adamlarına karşı duyduğumuz minnet ve şükran duygularını tazeliyor ve onların aziz anıları önünde saygıyla eğiliyoruz.